אבל להחיות אפילו מעל מזבחי ומה זה שספק יש ממש בדבריו ספק אין ממש בדבריו ועבודה דוחה שבת קל וחומר לפקוח נפש שדוחה את השבת נענה רבי אלעזר ואמר ומה (א)מילה שהיא אחד ממאתים וארבעים ושמונה איברים שבאדם דוחה את השבת קל וחומר לכל גופו שדוחה את השבת רבי יוסי בר' יהודה אומר [1]את שבתותי תשמורו יכול לכל ת"ל (ב)אך חלק רבי יונתן בן יוסף אומר [2]כי קודש היא לכם היא מסורה בידכם ולא אתם מסורים בידה ר' שמעון בן מנסיא אומר [3]ושמרו בני ישראל את השבת (ג)אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה א"ר יהודה אמר שמואל אי הואי התם הוה אמינא דידי עדיפא מדידהו (ד)[4]וחי בהם ולא שימות בהם אמר רבא (ה)לכולהו אית להו פירכא בר מדשמואל דלית ליה פירכא דר' ישמעאל דילמא כדרבא (ו)דאמר רבא מאי טעמא דמחתרת חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו והאי מידע ידע דקאי לאפיה ואמר אי קאי לאפאי קטילנא ליה והתורה אמרה בא להרגך השכם להרגו ואשכחן ודאי ספק מנלן דר' עקיבא נמי דילמא כדאביי דאמר אביי (ז)מסרינן ליה זוגא דרבנן לידע אם (א) ממש בדבריו ואשכחן ודאי ספק מנא לן וכולהו אשכחן ודאי ספק מנא לן ודשמואל (ב) ודאי לית ליה פירכא אמר רבינא ואיתימא רב נחמן בר יצחק (ח)טבא חדא פלפלתא חריפא ממלא צנא דקרי:

מתני' חטאת ואשם ודאי מכפרין אמיתה ויוה"כ מכפרין עם התשובה תשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה ועל לא תעשה ועל החמורות (ט)הוא תולה עד שיבא יוה"כ ויכפר בהאומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה גאחטא ויוה"כ מכפר אין יוה"כ מכפר דעבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר העבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו (י)דרש ר' אלעזר בן עזריה [5]מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו עבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין (כ)מי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנאמר [6]וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ואומר [7]מקוה ישראל (ל)(ה') מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל:

גמ' אשם ודאי אין אשם תלוי לא והא כפרה כתיבא ביה הנך מכפרי כפרה גמורה אשם תלוי אינו מכפר כפרה גמורה אי נמי הנך אין אחר מכפר כפרתן אשם תלוי אחר מכפר כפרתן דתנן (מ)וחייבי חטאות ואשמות ודאין שעבר עליהן יוה"כ חייבין אשמות תלוין פטורין: מיתה ויוה"כ מכפרין עם התשובה: עם התשובה אין בפני עצמן לא נימא דלא כרבי דתניא (נ) רבי אומר על כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יום הכפורים מכפר חוץ (ס)(מפורק עול) ומגלה פנים בתורה ומיפר ברית בשר שאם עשה תשובה יוה"כ מכפר ואם לא עשה תשובה אין יוה"כ מכפר אפילו תימא רבי תשובה בעיא יוה"כ לא בעיא תשובה: תשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה ועל לא תעשה: השתא על לא תעשה מכפרת על עשה מיבעיא אמר רב יהודה הכי קאמר על עשה ועל לא תעשה שניתק לעשה ועל לא תעשה גמור לא ורמינהו (ע)זאלו הן קלות עשה ולא תעשה

חוץ

אבל להחיות. כגון שיודע ללמד זכות על אדם שנדון בב"ד ליהרג: **ועבודה.** חמורה שדוחה את השבת מפסיקה להצלת נפש: **ומה מילה.** שהיא תיקון אחד מאיבריו של אדם דוחה את השבת לפי שחייבין עליה כרת לאחר זמן כך שנויה בתוספתא דשבת (ג): **יכול לכל.** אפי' לפיקוח נפש: **ושמרו בני ישראל את השבת.** כדי לעשות שבתות אחרות יזהרו בשבת זו בקיום שמירת שבתות הרבה: **אין אדם מעמיד את עצמו.** מלהציל את ממונו מיד גנב והאי גנב דאתי במחתרת מידע ידע דקאי בעל הבית באפיה ואדעתא דהכי אתא דמימר אמר כי קאי לאפאי קטילנא ליה ואין זה ספק נפשות אלא ודאי נפשות והתורה אמרה לו כאן אחרי שבא להורגך השכם להורגו: **דאמר אביי.** בסנהדרין (דף מג.) על היוצא ליסקל ואמר יש לי זכות ללמד על עצמי דקתני התם מחזירין אותו אפילו ארבע וחמש פעמים ובלבד שיהא ממש בדבריו והוינן בה מנא ידעי ואמר אביי מסרינן ליה זוגא דרבנן שמלוין אותו עד בית הסקילה ואם אמר יש לי ללמד זכות על עצמי ישמעו אלו אם יש ממש בדבריו אם לאו והכי נמי גבי כהן העובד איכא למימר נמי דהכי עבדי ליה: **ואשכחן.** מהכא דאודאי פיקוח נפש מחללין אבל ספק לא שמעינן מינה וכולהו נמי כגון אך חלק איכא למימר דודאי פיקוח נפש קא ממעט ולא ספק וכן ולא אתם מסורין בידה למות (ד) ודאי וכן חלל עליו כדי שישמור ודאי שבתות הרבה: **דשמואל לית ליה פירכא.** אשר יעשה האדם המצות שיחיה בהם ודאי ולא שיבא בעשייתה לידי ספק מיתה אלמא מחללין על הספק: **חדא פלפלתא.** גרעין אחד: **מתני' חטאת ואשם ודאי.** הם אשם גזילות ומעילות ויש אשם שהוא תלוי הבא על שגגת ספק כרת ובגמ' פריך והא ביה נמי כפרה כתיבא: **חטאת ואשם ודאי מכפרין.** ומסתמא תשובה איכא שאם לא היה מתחרט לא היה מביא קרבן (ה): **גמ' הא כפרה כתיב ביה.** וכפר עליו הכהן על שגגתו אשר שגג (ויקרא ה) באשם תלוי כתיב: **אשם תלוי אינו מכפר כפרה גמורה.** אלא תולה להגן עליו מן היסורין עד שיודע לו שודאי חטא ויביא חטאת הכי ילפי' לה בכריתות (דף כו:): **פטורין.** דיום הכפורים מכפר עליהן וטעמא מפרש בכריתות (דף כה:): **חוץ מפורק עול.** כופר בהקב"ה: **מגלה פנים בתורה.** דורש את התורה לגנאי כגון מנשה (פ) שהיה דורש באגדות של דופי לא היה לו למשה לכתוב אלא ותמנע היתה פלגש וגו': **ומיפר ברית בשר.** מילה ובמסכת שבועות (צ) יליף לה מקראי:

חוץ

עם **התשובה אין בפני עצמה לא נימא דלא כרבי.** תימה לי דהוה מצי לשנויי מיתה ויוה"כ מכפרות עם התשובה על כל עבירות שבתורה אבל בלא תשובה יש עבירות שאין מכפרות עליהן כגון פורק עול ומגלה פנים ומיפר ברית ויש לומר דשפיר טפי משני אי נמי י"ל דומיא דסיפא דקתני ועל החמורות הוא תולה עד שיבא יוה"כ ויכפר דהסיא בכל עבירה איירי דאינה מכפרת בלא יוה"כ ה"נ רישא: **חוץ** מפורק עול. בסוף פ"ק דשבועות (דף יג.) נפקא ליה מקרא כי דבר ה' בזה זה הפורק עול ומגלה פנים בתורה ואת מצותו הפר זה המפר ברית בשר הכרת תכרת הכרת לפני יום הכפורים תכרת לאחר יוה"כ יכול אפילו עשה תשובה ת"ל עונה בה לא אמרתי אלא בזמן שעונה בה והקשה הרב רבי יעקב מאורליינ"ש זצ"ל אמאי

עין משפט נר מצוה

פה א מיי' פ"א מהלכות תשובה הלכה ג:

פו ב ג מיי' שם פ"ד הלכה א:

פז ד ה מיי' שם פ"ב הלכה ט [טוש"ע א"ח סי' תרו סעי' א]:

פח ו מיי' פ"ג מהלכות שגגות הלכה ט:

ז [מיי' פ"א מהלכות תשובה הלכה ב]:

* * *

תורה אור השלם

1. וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ כִּי אוֹת הִוא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְיָ מְקַדִּשְׁכֶם: שמות לא יג
2. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָּל הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמֶּיהָ: שמות לא יד
3. וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם: שמות לא טז
4. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם אֲנִי יְיָ: ויקרא יח ה
5. כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְיָ תִּטְהָרוּ: ויקרא טז ל
6. וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם: יחזקאל לו כה
7. מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל יְיָ כָּל עֹזְבֶיךָ יֵבֹשׁוּ וְסוּרַי בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ כִּי עָזְבוּ מְקוֹר מַיִם חַיִּים אֶת יְיָ: ירמיהו יז יג

* * *

רבינו חננאל

מניין לפקוח נפש שהיא [דוחה את השבת ומה מילה שהיא] אחד מאבריו כו'. פי' מצאנו שהמל התינוק מצילו מן המיתה מאליעזר בנו של משה רבינו, שנאמר ויהי בדרך במלון ויפגשהו ה' ויבקש המיתו, ויבקש המיתו לתינוק מפני שנתעצלה אמו ולא מלה אותו, וכיון שהרגישה, מלה אותו וקראתו חתן דמים, והצילתו מן המיתה שנאמר וירף ממנו. פי' וירף חולי המות מאתו מן התינוק, אז אמרה חתן דמים אתה לי, בדמי המילה. ואמרינן תו למולו ואפי' בשבת כדי לפדותו מן המיתה. וכתיב וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה, מלמד שהקטן נתפש בעון האב, והגדול בעון עצמו והשנים בחיוב מיתה. זה טעם של ר' אלעזר בן עזריה. [מתני' חטאת] ואשם ודאי מכפרין, אבל אשר תלוי אע"ג דכתיב ביה כפרה, אינו מכפר כפרה גמורה, דלכי מתידע ליה בעי איתויי קרבן אחר. אי נמי כדתנן חייבי חטאות ואשמות ודאין שעבר עליהן יום הכפורים חייבין, חייבי אשמות תלויין פטורין. מיתה ויום הכפורים מכפרין עם התשובה, מתניתין דלא כרבי, דתניא רבי אומר כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יום הכפורים מכפר, חוץ מפורק עול והמגלה פנים בתורה והמפר בריתו של אברהם אבינו, שאם עשה תשובה יום הכפורים מכפר, ואם לא אין יום הכפורים מכפר. ושנינן אפילו תימא רבי הכי קתני, תשובה צריכא יום הכפורים, אבל יום הכפוים מכפר אפילו בלא תשובה, כדתנן תשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה ועל לא תעשה שניתק לעשה, אבל [על] לא תעשה גמור לא, ועל החמורות תולה התשובה עד שיבא יום הכפרים ויכפר. ורמינהי אלו הן קלות שהתשובה מכפרת על עשה ועל לא תעשה חוץ מלא תשא. ופרקינן לא תשא וכל דדמי ליה. כלומר כל שהוא לאו גמור.

מסורת הש"ס

(א) שבת קלב., (ב) [פסחים ה. וש"נ], (ג) [שבת קנא:], (ד) סנהדרין עד. ע"ז כז: נד., (ה) [חגיגה י. וש"נ], (ו) סנהדרין עב., (ז) [סנהדרין מג.], (ח) חגיגה י. מגילה ז., (ט) [גי' רא"ש תשובה תולה], (י) [צ"ל את זו דרש וכן אי' במשנה שבמשניות], (כ) גי' ירושלמי ומי, (ל) [בקרא וכן במשנה שבמשניות לית' וע' תי"ט בירמיה י"ד כתוב בלא מלת ה' אולם שם יז כתוב מלת ה' כמו שהוא לפנינו וכ"ה בירושלמי ובר"ף ובע"י], (מ) כריתות כה., (נ) [לקמן פז:] שבועות יג. כריתות ז., (ס) [בשאלתות פרש' הברכה סימן קסז איתא מהלועג על חבירו], (ע) [שבועות לט. תוספתא פ"ד ה"ה], (פ) [סנהדרין צט.], (צ) דף יג.,

* * *

הגהות הב"ח

(א) גמ' זוגא דרבנן לידע אם יש ממש בדבריו: (ב) שם ודשמואל לית ליה פירכא כצ"ל ותי' ודאי נמחק: (ג) רש"י ד"ה ומה מילה וכו' בתוספתא דשבת בפ' טו וע"ש: (ד) רש"י ד"ה ואשכחן כו' מסורין בידה למות וכן חלל עליו כצ"ל ותיבת ודאי נמחק: (ה) ד"ה חטאת כו' מביא קרבן הס"ד ואח"כ מה"ד מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו ולא חטאתיכם שבין זה לזה:

* * *

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] בתוי"ט ד"ה תשובה וכו' ואלו הכא קאמר עם התשובה אע"פ שאינה עיקר וכו'. נ"ב עיין בזה באורך בהגהת מיימוני פ"ג מהל' ת"ת אות ב:

* * *

מוסף רש"י

אך חלק. אכין ורקין מיעוטין (ערובין קה. פסחים ה. שם עא. שבועות יג.). **מאי טעמא דמחתרת.** שאמרה תורה אין לו דמים, כלומר הרי הוא לך כמי שאין לו דם ונשמה ומותר להורגו (סנהדרין עב.). **חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו.** שרואה שאחר נוטלו ושותק, הלכך יודע הגנב הזה שבעל הבית עומד על ממונו להצילו ומימר אמר הגנב אי אזילנא לגביה קאי באפאי ואי קאי קטילנא ליה ואמרה לך תורה אין לו דמים ומלמדתך מאחר שהוא בא להרגך השכם אתה להרגו (שם). **פלפלתא.** גרעין אחד של פלפל (חגיגה י.). **חוץ מפורק עול.** של כל המצות (כריתות ז.) או: כופר בעיקר (שבועות יג.). **ומגלה פנים בתורה.** בא על דברי תורה בחוצפא ובגלוי עזות פניו כגון מנשה שהיה יושב ודורש באגדות של דופי לא היה למשה לכתוב אלא ותמנע היתה פלגש, וילך ראובן בימי קציר חטים (שם ועי' סנהדרין צט:).

תוס' ישנים

תשובה בעיא יום הכפורים יום הכפורים לא בעי תשובה. וא"ת הכא משמע דיום הכפורים עיקר ואפילו הכי קאמר עם תשובה, וקשה מכאן על מה שרגיל רבינו יעקב לומר דתלמוד תורה טפל לגבי דרך ארץ מדקתני [אבות פ"ב מ"ב] יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ אלמא דרך ארץ עיקר, כדדייקינן ביבמות פרק החולץ [לח, ב] גבי שומרת יבם שנפלו לה נכסים דיורשי האב עיקר ומיירי בנכסי מלוג מדקתני יחלקו יורשי הבעל עם יורשי האב אלמא יורשי האב עיקר, ואילו הכא קאמר עם התשובה אע"פ שאינה עיקר. י"ל דהכי קאמר עם התשובה שעשה כבר צריך יוה"כ ואינו בא לומר שצריך שניהם. אי נמי משום מיתה (דבהדיא) [דבהדיה] תנא עם התשובה דתשובה עיקר גבי מיתה. ועוד יש לומר דלרבי נמי צריך תשובה לכפר (דקמיבעיא) [מקיבעא] אע"ג [דמ]הני יום הכפורים למעט מכרת דכפרה גמורה בלא תשובה ליכא, דאל"כ למה חרב הבית בשביל עונותיו כיון שיום הכפורים מכפר חוץ מג' דברים דפורק עול וכו'. ועוד מקשים על פירוש ר"ת ז"ל מדכתיב [קהלת ט, ט] ראה חיים עם אשה אשר אהבת וגו', וחיים עיקר. וי"ל דחיים דקרא הא (ד)דרשינן ליה בפרק קמא דקידושין [ל, ב] שאין זה אלא אומנות והכי קאמר כשם שחייב להשיאו אשה כך חייב אביו ללמדו אומנות, ואי [אשה] תורה היא א"כ היא עיקר (דחיים) [מחיים] שאין זה אלא אומנות. מ"ר. אבל לא היה נראה לה"ר אלחנן לומר כי תורה אינה עיקר, דהא קאמר בתר הכי וכל תורה שאין עמה מלאכה, אדרבה תידוק איפכא (מעיתה) [מעמה] ואמרינן נמי בפרק כילד מברכין [לה, ב] ראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי כו', ותנן [אבות פ"ו מ"ח] במ"ח דברים תורה ניקנית במיעוט דרך ארץ כו'. והא דיוקא דהחולץ אינו ראיה דלא דייקינן אלא מדתני יחלוקו יורשי הבעל עם יורשי האב ולא קתני יחלוקו סתמא דייקינן (מדקאמ') [מדהאריך] בלשונו לשנות יחלוקו יורשי הבעל עם יורשי האב, ש"מ דיורשי האב הוו עיקר, ולא ידעתי מה רצה לומר, דהא אם היה מאריך בלשונו יחלוקו יורשי הבעל ויורשי האב לא הוה דייקינן מידי, וא"כ על כרחין מלשון עם דייק. ולי נראה כי היה לו לומר יחלוקו יורשי הבעל ויורשי האב ועם ייתור לשון הוא לדקדק כן, אבל (אי) [הא ד]תני יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ (דהוה משמע) אין זה ייתור [לשון] כי לא היה לו (לשון) לשנות יפה תלמוד תורה (לדרך) [עם דרך] ארץ דהוה משמע או זה או זה קאמר, וכן נראה עיקר.